

Azərbaycanda Peşə Təhsilinin İnkişafına Dövlət Qayğısi

State Care for the Development of Vocational Education in Azerbaijan

¹Pervin Kenan oğlu Hacıyev

<https://doi.org/10.69760/gsrh.010120250011>

Xülasə:

Məqalədə ölkəmizdə peşə təhsilinin inkişafı məqsədilə həyata keçirilən tədbirlər və onların peşə təhsilinin inkişafına dəstəyinə dair məsələlər təhlil edilir. Peşənin ictimai əhəmiyyəti haqqında elmi-pedaqoji ədəbiyyatda yer alan fikirlər təhlilə cəlb edilmişdir. Yaradılmış Peşə təhsili Agentliyinin fəaliyyəti və peşə təhsilinin inkişafında həyata keçirilən sistemli və mütəşəkkil fəaliyyətdən bəhs edilir. Azərbaycanda peşə təhsilinin inkişafı həm iqtisadi, həm də sosial sahələrdə müsbət təsir göstərərək mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Azərbaycanda peşə təhsilinin inkişafını dəstəkləyən dövlət proqramları və təşviqlər də həyata keçirilir. Bu məqsədlə gənclərin peşə təhsili almağa yönəldilməsinə dair təqaüd proqramları, stimullaşdırıcı tədbirlər və işlə təmin olunma proqramları tətbiq edilir. Bu, peşə təhsilinə olan marağı artırır və təhsili daha əlçatan edir.

Açar sözlər: peşə təhsili, təhsilin inkişafı, sistemli fəaliyyət, peşə psixologiyası, dövlət proqramları

Abstract:

The article analyzes the measures implemented for the development of vocational education in our country and issues related to their support for the development of vocational education. The analysis includes opinions on the social significance of the profession in scientific and pedagogical literature. The activities of the established Agency for Professional Education and the systematic and organized activities carried out in the field of development of vocational education are discussed. The development of vocational education in Azerbaijan has a positive impact on both the economic and social spheres and is of great importance. Azerbaijan implements state programs and benefits that support the development of vocational education. For this purpose, scholarship programs, incentive measures and employment programs are

---

¹ Pervin Kenan oğlu Hacıyev, Master's Student in Theory and History of Pedagogy, Nakhchivan State University, haciyevpervin058@gmail.com

implemented to help young people obtain vocational education. This increases interest in vocational education and makes education more accessible.

Key words:

professional education, development of education, systemic activity, professional psychology, state programs

Ümumtəhsil məktəbləri və eləcə də məktəbdənkənar tərbiyə müəssisələri bu vəzifələri özünün fəaliyyətində bütünlüklə qəbul edərək, şagirdlərin müstəqil həyata hazırlanmalarında və peşə seçməyə istiqamətləndirilməsində mühüm işlər görür. Dərs prosesində, məşğələlərdə, dərnlərdə, xüsusi bölmələrdə uşaqların bilik və bacarıqlarının möhkəmlənməsinə və inkişafına xüsusi diqqət göstərilir. Məktəbdə müxtəlif fənlərdən alınan biliklər daha da möhkəmləndirilir.

Peşənin ictimai əhəmiyyətini V.D.Şadrikov (1) vurğulayır və bildirir ki, o, peşəni müəyyən tarixi məzmunla malik olan və ümumi ictimai istehsal sistemində müəyyən yer tutan konkret ictimai istehsal fəaliyyətinin bir növü hesab edir.

Peşəkar hadisələrin öyrənilməsi psixoloji ədəbiyyatda, peşə psixologiyası və sosioloji mənbələr çərçivəsində kifayət qədər uğurla həyata keçirilir. Müəllif-psixoloqlar peşəkar özünüdərk formalaşmasında və inkişafında psixoloji amilləri nəzərə alır, şəxsiyyətin inkişafında peşəkar fəaliyyətin rolunu təhlil edir, peşə fəaliyyəti institutunun sosial əhəmiyyətini vurğulayırlar.

Peşə psixologiyasının görkəmli müasir tədqiqatçısı E.A.Klimov (2) vurğulayır ki, peşə öz sosial mənasında insanların əmək fəaliyyətinin sferasını müəyyən edən və əmək vasitələri və fəaliyyət üsulları, əmək funksiyaları, subyekt və sosial əmək şəraiti məhdudlaşdıran bir forma, normativ olaraq müəyyən edilmiş məqsədlərə və mövzu sahəsinə malik olan bir sistem kimi qəbul edilməlidir.

Xarici elmi ədəbiyyatın təhlili göstərir ki, onlarda peşə anlayışı da birmənalı deyil. Bir çox müəlliflər üçün peşənin subyektiv psixoloji aspektinə diqqət yetirmək səciyyəvidir: peşə insanın fərdi keyfiyyətlərinin məcmusu kimi başa düşülür. Bəzi əsərlərdə, əsasən lüğətlərdə peşə insanın obyektiv və mənəvi fəaliyyətində özünü göstərən bilik və bacarıqlarının vəhdəti kimi müəyyən edilir.

Peşənin struktur-funksional modelində müəyyən bir peşə fəaliyyəti çərçivəsində cəmiyyətin mədəni dəyərlərinin ötürülməsi funksiyası həlledici rol oynayır. T.Parsons yazırdı: “Mən peşə dedikdə rol kateqoriyasını başa düşürəm, onun məşğuliyyəti cəmiyyətin mədəni ənənəsinin hər hansı mühüm hissəsinə, o cümlədən onun əbədləşdirilməsi və gələcək inkişafı üçün məsuliyyətə mükəmməl sahibliyə və etibar edilmiş məsuliyyətə əsaslanır” (3, 43). Bununla belə, əksər xarici əsərlərdə peşə tələffüz olunan maddi xüsusiyyətləri və spesifik sosial funksiyaları olan sosial qrupun xüsusi növü kimi müəyyən edilir. A.K.Markova peşənin aşağıdakı substantiv komponentlərini müəyyən edir: “1) konkret peşə qrupunun nümayəndələrinin malik olduğu güc; 2) cəmiyyətdə təsir, nüfuz; 3) xüsusi bilik, təhsil sistemi; 4) özlərini bu peşənin bir hissəsi hesab

edən insanlar üçün qaydalar və davranış normaları sistemini təyin edən bir növ korporativ-bürokratik strukturun, peşəkarlar cəmiyyətinin olması; 5) peşəkar mədəniyyət” (4, 40).

Müasir elmi ədəbiyyatda “peşə” anlayışının yuxarıda göstərilən və digər təriflərinin təhlili nəticəsində peşə fenomeninin özünün mühüm xüsusiyyətlərini əks etdirən aşağıdakı yanaşmaları ayırd etmək olar:

1) fəaliyyət (iqtisadi) yanaşma: insanların əmək bölgüsü və onun funksional məzmunu ilə müəyyən edilən sosial əhəmiyyətli əmək fəaliyyəti növü kimi peşə;

2) təbəqələşmə (sosioloji) yanaşma: bir növ məşğuliyyət və ya əmək fəaliyyəti ilə birləşən insanların böyük qrupu kimi peşə;

3) şəxsi (psixoloji) yanaşma: insanın keyfiyyət tərfi kimi peşə, konkret (ümumi və xüsusi) biliklər, bacarıqlar, habelə insanın şəxsi keyfiyyətlərinin məcmusu.

Peşənin əksər tərifləri də beş əsas xüsusiyyəti ehtiva edir. Birincisi, peşə müəyyən bir fəaliyyətin qısa müddətli deyil, nisbətən uzunmüddətli, avtonom icrasıdır. İkincisi, bu, xüsusi təhsil və bacarıq tələb edən fəaliyyətdir. Üçüncüsü, peşə fəaliyyəti həm müəyyən peşələr daxilində, həm də onlardan kənarda müəyyən peşə davranışına gətirib çıxarır. Dördüncüsü, peşə fəaliyyətinin həyata keçirilməsi peşə marağının formalaşmasına gətirib çıxarır ki, bu da tez-tez peşə birlikləri və müəyyən peşələrin nümayəndələri üçün nizamnamələr vasitəsilə həyata keçirilir, bunun əsasında peşə əxlaqı və adət-ənənələri yaranır. Beşincisi, bir peşə nümayəndəsinin digər peşələrin nümayəndələrinə münasibətdə həm təşkilatçılıq, həm də sosial mənada xüsusi status göstərmək istəyi fərdin mənsub olduğu peşə ilə eyniləşməsinə səbəb olur.

“Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu”nın ümumtəhsil məktəbləri qarşısında qoyduğu mühüm sosial əhəmiyyətli vəzifələrdən biri də gənc nəslin planlı və şüurlu surətdə peşə seçməyə – müstəqil həyata hazırlanmasını təmin etməkdən ibarətdir (5).

“Texniki peşə təhsili sistemində təlim-tərbiyə prosesinin optimallaşdırılması, şagirdlərin əmək tərbiyəsi, əməyə yaradıcı münasibətinin formalaşdırılması, peşəyönümü işinin yüksəldilməsi və səmərəliliyinin artırılması üçün həm də texniki peşə təhsili pedaqogikasının inkişafını öyrənmək, aparılmış tədqiqatların əsas istiqamətlərini müəyyənləşdirmək, qazanılmış uğurları daha da inkişaf etdirmək və müasir texniki peşə məktəblərində tətbiqinə nail olmaq zəruri və vacibdir” (6, 448).

Ölkəmizdə texniki peşə təhsilinin inkişafı, yeni keyfiyyətli kadrların təlim-tərbiyəsi həmişə dövlətin diqqət mərkəzində olmuşdur.

Müstəqillik illərinin başlanğıc mərhələsində, 90-cı ilin əvvəllərində texniki peşə təhsili sahəsində müəyyən problemlər yarandı. “Azərbaycan ərazisinin 20 faizinin ermənilər tərəfindən işğal olunması nəticəsində öz yurdundan didərgin düşən qacqınlar Bakı, Sumqayıt və Gəncə şəhərlərindəki texniki peşə məktəblərinin yataqxanalarında yerləşdirildi. İşğal olunmuş ərazilərdəki texniki peşə məktəbləri erməni faşistləri tərəfindən dağıdıldı. Ulu öndər Heydər

Əliyevin siyasi hakimiyyətə gəlişi nəticəsində başqa istiqamətlərdə olduğu kimi texniki peşə təhsili sistemində də dəyişikliklər edildi. Nazirlər Kabinetinin 23 avqust 1996-cı il tarixli qərarı mühüm rol oynadı. Həmin qərarla texniki peşə təhsili sisteminin əsas istiqamətləri müəyyənləşdirildi, peşə tədris müəssisələrinə “peşə məktəbi” statusu verildi. Daha sonra “Azərbaycan Respublikasında texniki peşə təhsilinin inkişafı üzrə Dövlət Proqramı (2007-2012-ci illər) ölkə Prezidenti tərəfindən 3 iyul 2007-ci ildə təsdiq edildi. Dövlət Proqramının əsas məqsədi iqtisadi və sosial baxımdan səmərəli olmaqla ölkə iqtisadiyyatının peşə-ixtisas kadrlarına yaranan tələbatının ödənilməsi və əhalinin müasir peşə təhsili almaq imkanlarının təmin edilməsi kimi əsas iki şərti ödəyən texniki peşə təhsili sistemini formalaşdırmaqdan ibarət idi” (6, 449).

Ölkəmizdə peşə təhsilinin inkişafı məqsədilə davamlı olaraq tədbirlər həyata keçirilmişdir. Bu fəaliyyətin daha da təkmilləşməsi və yenilənməsi məqsədilə agentlik yaradılmışdır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən 24 aprel 2018-ci ildə “Peşə təhsili haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu” qəbul edilmişdir. Qəbul edilmiş bu qanun “Azərbaycan Respublikasında peşə hazırlığının səmərəliliyinin artırılması və rəqabətqabiliyyətli ixtisaslı kadrların hazırlanması məqsədilə peşə təhsili sahəsində dövlət siyasətinin prinsiplərini, peşə təhsili və təlimi sisteminin təşkilati-hüquqi və iqtisadi əsaslarını müəyyən edir” (7). Qanunvericilikdə peşə təhsilinin mahiyyəti belə açıqlanır: “7.1. Peşə təhsili Azərbaycan Respublikasında fasiləsiz təhsil sisteminin pilləsi kimi fərdin, cəmiyyətin və dövlətin maraqları nəzərə alınmaqla davamlı inkişaf etdirilən və təhsilənlər tərəfindən bilik, bacarıq və vərdişlərin mənimsənilməsini, onların ixtisaslarının daim artırılmasını, eyni zamanda, zəruri əmək bacarıqlarına yiyələnmələrini təmin edən prioritet fəaliyyət sahəsidir. 7.2. Peşə təhsili təhsilənlərin tərbiyəsinin mənəvi və bəşəri dəyərlər ruhunda, dövlət maraqları və azərbaycançılıq məfkurəsi əsasında formalaşdırılmasını təmin edir” (7).

Qeyd olunmalıdır ki, ölkəmizdə 72 peşə təhsili müəssisəsində 136 ixtisas üzrə 1580 nəfər ilk peşə təhsili üzrə, 27511 nəfər texniki peşə təhsili üzrə, 2415 nəfər yüksək texniki peşə təhsili üzrə təhsil alır.

“Peşə təhsili müəyyən bir sahədə ixtisaslı işçi qüvvəsinin hazırlanmasını təmin edən təhsil pilləsidir. Bu təhsil pilləsi tələbələrin peşə və texniki bilikləri, bacarıqları və səriştələri əldə etmələrini təmin edərək onları əmək bazarına hazırladır. Peşə təhsili adətən orta məktəbdən sonra verilir və müxtəlif peşə sahələrində (məsələn, sənaye, xidmət sektoru, texnologiya və s.) işə hazırlıq məqsədi daşıyır. Peşə təhsili sistemində, şagirdlər həm nəzəri bilikləri, həm də praktiki bacarıqları əldə edirlər. Bu təhsil növü həm də iş həyatına inteqrasiya olunma müddətini qısaltmaq üçün nəzərdə tutulub. Peşə təhsilinin əsas məqsədi işəgötürənlərin tələblərinə uyğun gələn kadrların hazırlanması və işsizlik səviyyəsinin azaldılmasıdır” (8).

Azərbaycanda peşə təhsilinin inkişafı, həm iqtisadi, həm də sosial sahələrdə müsbət təsir göstərərək mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Son illərdə bu sahəyə yönəldilən diqqət və həyata keçirilən islahatlar, ölkənin əmək bazarının tələblərinə uyğun olaraq peşə təhsilinin keyfiyyətini

və əlçatanlığını artırmağı hədəfləyir. Azərbaycanda peşə təhsilinin inkişafına təsir edən əsas amillər və həyata keçirilən yeniliklər aşağıdakı kimi təqdim oluna bilər:

1. Peşə təhsilinin əhəmiyyətinin artırılması nəticəsində Azərbaycanda peşə təhsilinin əhəmiyyəti son illər artmağa başlayıb. Əvvəllər ali təhsil, daha çox üstünlük verilən sahə olarkən, indi peşə təhsili də diqqət mərkəzindədir. Bu dəyişiklik, həm əmək bazarının tələblərinə cavab vermək, həm də gənclərin işsizlik problemini həll etmək məqsədini güdür.

2. Azərbaycan hökuməti, 2007-ci ildən başlayaraq peşə təhsilinin inkişafı üçün genişmiqyaslı islahatlar həyata keçirilib və yeni proqramlar qəbul edilib. Bu islahat-lar çərçivəsində peşə təhsilinin müasir tələblərə uyğunlaşdırılması, təhsil proqramla-rının yenilənməsi və tədris metodlarının təkmilləşdirilməsi məqsəd qoyulub.

3. Azərbaycanda peşə təhsili müəssisələrinin infrastrukturunu və tədris şəraiti modernləşdirilməkdədir. Peşə məktəbləri və ixtisaslaşmış təhsil mərkəzləri yeni avadanlıq və texnologiyalarla təchiz olunur. Bu da tələbələrə daha müasir və praktik bacarıqlar əldə etməyə imkan yaradır.

4. Peşə təhsilinin inkişafında sənaye və iş dünyası ilə sıx əməkdaşlıq çox mühüm rol oynayır. Bu əməkdaşlıq sayəsində, peşə məktəbləri və təhsil mərkəzləri müvafiq sahələr üzrə təcrübə proqramları təşkil edir və tələbələrə iş yerində praktik təcrübə qazanmaq imkanı verir. Eyni zamanda, əmək bazarının ehtiyacları nəzərə alınaraq peşə təhsilinin proqramları da daim yenilənir.

5. Azərbaycanda peşə təhsilinin inkişafı istiqamətində beynəlxalq əməkdaşlıq da genişlənib. Dövlət, Avropa İttifaqı və digər beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq edərək, tədris proqramlarını dünya standartlarına uyğunlaşdırır və gənclərin beynəl-xalq əmək bazarına uyğunlaşmalarını təmin edir.

6. Azərbaycanda peşə təhsilində müasir tədris metodları tətbiq olunur. Ənənəvi sinif otağı təlimlərinə əlavə olaraq, əyani təlimlər, simulyasiyalar və onlayn kurslar da inkişaf etdirilir. Bu yanaşma, gənclərin müxtəlif üsullarla bilik əldə etmələrini təmin edir.

7. Peşə təhsilində keyfiyyətin artırılması və şəffaflığın təmin edilməsi məqsədilə müvafiq qaydalar və standartlar tətbiq olunur. Təhsil müəssisələrinə dövlət tərəfindən müəyyən edilmiş kriteriyalar əsasında reyting verilərək, təhsil keyfiyyəti izlənilir və davamlı olaraq təkmilləşdirilməsi təmin edilir. Bu, tələbələr yüksək səviyyəli təhsil almağa şərait yaradır.

8. Azərbaycanda peşə təhsilində gender bərabərliyinə və inkluzivliyə də xüsusi diqqət yetirilir. Qızların və oğlanların eyni şəkildə peşə təhsilini alması təşviq edilir və fiziki imkanları məhdud olan şəxslər üçün xüsusi təhsil proqramları yaradılır. Bu yanaşma, peşə təhsilinin geniş təbəqələrə çatdırılmasını təmin edir.

9. Azərbaycanda peşə təhsilinin inkişafını dəstəkləyən dövlət proqramları və təşviqlər də həyata keçirilir. Məsələn, gənclərin peşə təhsili almağa yönəldilməsi məqsədilə təqaüd proqramları, stimullaşdırıcı tədbirlər və işlə təmin olunma proqramları tətbiq edilir.

10. Azərbaycanda peşə təhsilinin inkişafı, həm sosial, həm də iqtisadi baxımdan mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu sahədə həyata keçirilən islahatlar, müasir tədris metodlarının tətbiqi, iş dünyası ilə əməkdaşlıq və beynəlxalq təcrübə mübadiləsi gənclərin gələcək karyeralarına müsbət təsir edir. Peşə təhsilinin inkişafı, ölkə iqtisadiyyatının güclənməsi və işsizlik probleminin azaldılması baxımından mühüm rol oynayır. Bu sahədə görülmə işlər, həm də gənclərin daha ixtisaslaşmış və rəqabət qabiliyyətli bir işçi qüvvəsinə çevrilməsinə imkan verir.

Ədəbiyyat siyahısı

"Peşə təhsili haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu." Retrieved from <https://e-qanun.az/framework/39275>

Allahverdiyeva Zahir, L. (2025). Ali Məktəb Tələbələrinin Tolerantlıq Təربiyəsi. *Global Spectrum of Research and Humanities* , 2(1), 44-49. <https://doi.org/10.69760/gsrh.01012025005>

Allahverdiyeva, L. (2024). The essence, structure and ways of forming the professional and ethical competencies of future teachers at the master's level. *Вісник післядипломної освіти: збірник наукових праць. Серія «Педагогічні науки». ПОЧАТОК*, 28(57), 10-22.

gizi Allahverdiyeva, L. Z. (2023). Formation of research competencies in teachers-undergraduates. *3i: Intellect, Idea, Innovation-интеллект, идея, инновация*, (1), 238-242.

Gizi, A. L. Z. (2016). Formation possibilities of ideological-confidence upbringing of school children on the sample of geniuses. *Евразийский Союз Ученых*, (3-2 (24)), 92-95.

Jeder, D. (2013). Teachers' ethic responsibilities in the practice of education and training. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 92, 432-436.

Klimov, E. A. (1995). *Obraz mira v raznotipnykh professiyakh* [The image of the world in different types of professions]. Moscow.

Markova, A. K. (1996). *Psikhologiya professionalizma* [Psychology of professionalism]. Moscow.

Parsons, T. (1966). *Societies: Evolutionary and comparative perspectives*. New Jersey.

Rüstəmov, F. A. (2016). *Azərbaycan pedaqogikaşünaslığı* [Azerbaijani pedagogy] (Dərslik). Elm və Təhsil.

Şadrikov, V. D. (1982). *Problemy sistemogeneza professionalnoy deyatelnosti* [Problems of the systemogenesis of professional activity]. Moscow.

Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Retrieved from <https://e-qanun.az/framework/18343>

Received: 10.02.2025

Revised: 15.02.2025

Accepted: 18.02.2025

Published: 21.02.2025